

REFORMÁCIÓ ÉS KÁNON
A SZLÁV IRODALMAKBAN,
KULTÚRÁKBAN ÉS NYELVEKBEN

TANULMÁNYKÖTET

OPERA SLAVICA BUDAPESTINENSIA
SYMPOSIA SLAVICA

**REFORMÁCIÓ ÉS KÁNON
A SZLÁV IRODALMAKBAN,
KULTÚRÁKBAN ÉS NYELVEKBEN**

TANULMÁNYKÖTET

SZERKESZTETTE

István Anna

**ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2018**

A kötet megjelenését a Trefort-kert Alapítvány
és a Zuglói Szlovákok Önkormányzata támogatta

SZAKMAI LEKTOROK

Tuska Tünde
Várnai Dorota

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők, szerkesztő

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő Lukács István
A borítót tervezte Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-489-061-4

TARTALOM

ISTVÁN ANNA

A tanulmánykötet elé.....7

NYOMÁRKAY ISTVÁN

A reformáció jelentősége a szellemi életben 9

VIG ISTVÁN

Nyelvhasználat a 16. századi Dalmáciában 15

BAJZEK MÁRIA

Reformáció a 17-18. századi Muravidéken 29

CSÁSZÁRI ÉVA

A 137. (138.) zsoltár szlovák-magyar, katolikus-református viszonylatban 43

PAVIČIĆ MLADEN

Mojca Kumerdej *Kronosz Aratása* című regénye a szlovén reformáció és ellenreformáció tükrében.....53

JAKOVLJEVIĆ DRAGAN

Kiadói és nyomdai tevékenység a szerbek körében a középkor végén és az újkor hajnalán 67

MENYHÁRT KRISZTINA

A protestánsok és a pravoszláv keresztények kapcsolatai az Oszmán Birodalom korában 81

ISTVÁN ANNA

A magyarországi szlovákok evangélikus énekeskönyve és irodalomtörténeti hagyományai 105

RÁGYANSZKY GYÖRGY

A Dűsevní Líst (1922-1941) mint a muravidéki evangélikus nyelvtervezés forrása 117

DUDÁS ELŐD

A reformáció és a nyugat-magyarországi horvátok.....129

ZSILÁK MÁRIA

A szlovák evangélikus irodalom gyökerei 141

KISS SZEMÁN RÓBERT

Tájérombolás és tájéépítés Kollár Észak-itáliai útírajz-ában – Keszthely, Zalavár, Zalaapáti 151

URKOM ALEKSANDER

Vallási terminológia a jelentősebb magyar–szerb két-nyelvű szótárakban 163

JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA

Illúzió és dezillúzió között Comenius A világ útvesztője és a szű paradicsoma című művében 179

DUDÁS MÁRIA

A jó pap is holtig tanul, avagy magyar és bolgár frazémák pap kifejezéssel 193

LUKÁCS ISTVÁN

A horvátok szerepe az erdélyi vallási küzdelmekben a XVII. század első felében 203

MANN JOLÁN

A reformáció eszméjének interpretációja Miroslav Krleža műveiben 213

A magyarországi szlovákok evangélikus énekeskönyve és irodalomtörténeti hagyományai

ISTVÁN ANNA

Abstract: The scope of this article is to provide an overview on the hymnbook – often referred to as *Tranoscius* – widely used by the Lutheran Slovak minority in Hungary. The hymnbook was compiled by Juraj Tranovský, and it was published under the title *Cithara sanctorum* in 1636 in Levoča, by the Brewer family's printing office.

The collection consists of 414 hymns, of which 25 were written by Luther, 43 were adopted from German hymnbooks while many more from Czech ones; and 150 songs were composed by Tranovský himself. The book has proved to be so popular among the Czech, Slovak and Polish Lutherans that it is currently in its 170th edition – though Tranovský, unfortunately, did not live to see even the second edition as he died on 29 May 1637. In addition to Levoča, the hymn collection was also published in Trenčín, Vienna, Leipzig, Bratislava, Banská Bystrica, Budapest, Prague, and, in the early 1900s, in Békéscsaba as well.

Keywords: hymnbook, Juraj Tranovský, Lutheran, Reformation

JURAJ TRANOVSKÝ MUNKÁSSÁGÁNAK JELENTŐSÉGE

Dolgozatomban a magyarországi evangélikus szlovákok által használt énekeskönyvet, a *Tranosciust* mutatom be, amely évszázadok óta jelen van a magyarországi szlovák családok mindennapi életében. A tanulmány további célja, hogy bemutassa és összegezze az énekeskönyvvel kapcsolatos szakirodalmat a magyar nyelvű olvasók számára, amelynek többsége természetesen szlovák nyelvű dokumentumokból áll. A *Tranosciusszal* kapcsolatos szakirodalom nagyságának következtében leginkább azokkal foglalkozom, amelyek az énekgyűjtemény megjelenésének 300. jubileumi évfordulója alkalmából jöttek létre, ugyanis ezek azok az igazán jelentős

munkák, amelyek már monográfiába, tanulmánykötetbe rendezve, hosszas filológiai kutatást követően születtek.

A magyarországi szlovákok által évszázadok óta használt énekeskönyv szerzője és összeállítója Juraj Tranovský. Juraj Tranovský vagy Jiří Tranovský, latinosított vagy humanista formában Transcius a sziléziai Cieszynben (Tešín, Tessény) született 1592. április 9-én. Vezetékeve arra a helysége utal, ahonnan ősei származtak. Középiskolai tanulmányai után wittenbergi egyetemre került 1607-ben és ott tanult 1611-ig. 1629-ben ódagyűjteménye jelent meg, amely latin nyelvű verseket tartalmazott. A kötet érdekessége, hogy a versek végén felsorolta azokat a versmértékeket, amelyeket használt. A legtöbb ezen művek közül adaptáció, de voltak saját költemények is. Az adaptált művek abból a szempontból is kiemelkedőek, hogy megtartották az ódák versformáját, az alliterációkat például, tartalmukat azonban kereszténnyé alakította, vagyis átítatta a keresztényi gondolkodás elemeivel, és ezzel együtt tulajdonképpen megkeresztelte a kötetbe került ódákat, műveket.

Tranovský élete során volt iskolarektor, tanár, de végül szülei indíttatására lelkész lett. 1631-ben a Liptószentmiklósról érkezett az evangélikus gyülekezet meghívására és itt szolgált, mint lelkész haláláig, 1637-ig.

Juraj Tranovský munkásságával és indíttatásával kapcsolatban több elmélet is született arra vonatkozóan, hogy miért döntött egy egységes énekeskönyv létrehozása mellett, abban azonban egyetértenek a terület kutatói, hogy Juraj Tranovský felismerte, hogy a Pázmány Péter által vezetett ellenreformáció hatását úgy tudja ellensúlyozni a legkézenfekvőbb módon, hogy ha töretlenül ragaszkodik a hitvalló iratokhoz és népszerűsíti a vallásos éneklést. Úgy gondolta, hogy ha dallamhoz rögzíti a szöveget, az majd segítséget fog nyújtani a szövegek megjegyzéséhez, és talán majd terjed, mint általában a könnyebb dallamú világi és más egyházi énekek. Sziklay László hívja fel a figyelmet arra a tényre, hogy Tranovský gyűjteménye előtt pont két évvel megjelent egy másik, ugyancsak evangélikus énekesgyűjtemény, mégpedig

Daniel Pribiš (1580-1645), szepesgörgői (ma Spišský Hrhov, korábban Harchov, Eperseji kerület, Lőcsei járás) evangélikus lelkész tollából. Ő Lőcsén adta ki kötetét 1634-ben, és csupán a katekizmus fordításának mellékleteként látott napvilágot. Pribiš kötete néhány kivételtől eltekintve szintén fordítás, latin, német és cseh nyelvű énekek adaptációja. A két kötet abban hasonlít egymásra, hogy a szerzők saját költeményeit sem jellemzi a személyesség, mindkettő a német dogmatikát követi, a hívek szolgálatában az evangélikus hitvallás szellemiségét igyekszik közvetíteni.

A magyarországi szlovákok Tranosciusnak nevezett evangélikus énekeskönyv *Cithara sancthorum* néven elsőként 1636-ban látott napvilágot Lőcsén, Brenner Lőrinc nyomdájában. Az eredeti címe így hangzik: *Cithara Sanctorum: Apocalyp: 5. Pijsné duchownij, stare y nowe, kterychž cyrkew křestianska, při wýročnjch slawnostech a památkach, gakož y we wsselikých potřebách swých obecných y obzwlássných, s mnohým prospěchem, vžjwá: K njmžto přidaný gsau Pijsné mnohe, z Německé Ržecj do nassj Slowasnké, přeložené...*, röviden *Cithara Sanctórum*, vagyis *Chitara sanctorum* : régi és új egyházi énekek amelyeket a keresztyén egyház az év ünnepnapjain és emlékünnepein ... használ s amelyeket egykor összegyűjtött és kiadott Tranovszky György.

Az énekeskönyvben 414 ének volt található az eredeti elképzelés alapján, amelyből 25 Luther költeménye, 43 átvétel több különböző német énekeskönyvből, sok költeményt cseh énekeskönyvből vett át és 150 éneket pedig ő maga írt.

Magyar fordítása is született 1935-ben, ennek előszavában a fordító, Vietórisz József a következőket írja: „Nem lehet tagadnunk hogy egy hatalmas gyűjtemény a maga nagy gazdagságával és változatosságával méltó is a kegyetes megbecsülésre. Valóban igazi kincseshányója a legjelesebb, tót, cseh, lengyel, énekecsszerzők szebbnél szebb alkotásainak; sőt kiegészítésül a régi latinnyelvű énekekből is átvész annyit, amennyi a történeti folytonosság biztosítása és a liturgia teljessége szempontjából célszerűnek ítélt.” (TRANOVSZKY 1935: 1)

Olyan nagy érdeklődés követte a kiadást a cseh, szlovák és lengyel evangélikusok között, hogy máig 170 kiadást ért

meg, bár Tranovský már a másodikat sem láthatta, mert 1637. május 29-én halt meg. Kiadták Trencsénben, Lőcsén, Bécsben, Lipcsében, Pozsonyban, Besztercebányán, Pesten, Prágában, majd az 1900-as évek elején Békéscsabán is.

A kötet szerkezetéről és betűtípusáról is szükséges néhány szót ejteni. Az énekek a kötetben ábécébe rendezve sorakoznak és követik az egyházi liturgiát. A Tranosciust 1636 és 1925 között fraktúrbetűs nyomtatással adták ki, a kifejezés a latin fractus szóból származik. A római és karoling íráshoz hasonlóan a vonalak a betűkben megtörnek annak érdekében, hogy kézíráshoz hasonlítsanak, ez a betűtípus a gót betűk egyik alváltozatának családjába tartozik. Ehhez az írásképhez ragaszkodtak egészen a XX. század első feléig, amíg még volt olyan a családban, aki el tudta olvasni és át tudta adni a tudást a következő generációnak.

Azt hozzá kell tenni, hogy az újabb és újabb kiadások mindig egyre több énekkel kerültek kiadásra, ma már 1041 vallásos éneket tartalmaz a könyv, amelyeket imádságos rész követ, majd újabb 131 énekkel zárul a Tranoscius. Ahogy már említettem nagyszámú ének található a könyvben, amely tematikájában és témáját tekintve is igen sokféle. Különböző énekek születtek az élet szakaszainak megéneklésére, születés és halál, temetés és virrasztás alkalmával segítette a híveket, de énekek szóltak a házassághoz és lakodalom alkalmával. Természetesen minden egyházi ünnep alkalmához is születtek énekek.

Egy 1930-ban született szakirodalom szerint a békéscsabai, tehát dél-alföldi város szlovák hívó evangélikus lakói majd 600-700 féle dallamot ismertek és énekeltek, és hozzávetőleg ennyi ének szövegét is pontosan ismerték.

A magyar fordító a következőképpen összegzi az énekeskönyv tartalmát: *„Tranovszky György könyve az évszázadok folyamán mindig bővülő s ma az eredetinek háromszorosára növekedett kiadásában egész tartalmával olyan, mint az élet minden vonatkozására alkalmazott biblia: annak igazságát hirdeti, annak ismeretét feltételezi, annak szövegét követi. Az ó-szövetség történeti és zoltárai, az új-szövetség példázatai és hitelvei s mindkettő-*

nek erkölcsi értékei egyaránt Istenhez emelik a hivatását betölteni óhajító ember lelkét, hogy a mennyei hatalom szemléletébe merülve s a mennyei irgalom oltalmába menekülve keresse földi boldogságát s égi üdvösségét. Néhol a szinte elemi egyszerűség és igénytelen-ség, máshol a szinte művészi választékosság és emelkedettség, de mindenütt a Krisztus vérével megváltott alázatos ember vallásos ér-zelmeinek őszintesége és mélysége jellemzi ezeket a buzgó énekeket, fohászokat, imákat.” (TRANOVSZKY 1935: 1)

A CITHARA SANCTORUM, MINT KÖNYVKÖTÉSZETI SAJÁTOSSÁG

A Transciusok kötése is figyelmet érdemel, ezzel kapcsolatban Tábori György ír részletes jellemzést, kitérve a könyv létrehozásakor felhasznált anyagokra és a mesterség leírására is, amely az évszázadok során alakult ki, hogy megfeleljen az énekeskönyv kiadása által támasztott követelményeknek. A legtöbb Transciust sárgarézborítás fed részben vagy egészben, és emellett bőrborítás is védi a felületét. Ha a szakirodalom nem téved, a már bekötött könyvet adták oda a drótosoknak, akik rátették a könyvre a rézlemezeket. Ez a típusú rézlemezes borítás az evangélikusoknál nem csupán a Transciust borította, hanem a Funebrált, vagyis a temetési énekeket, imádságokat tartalmazó könyvet és némely Bibliakiadást is.

Tulajdonképpen praktikus oka volt ennek a később külön mesterséget, *knihorez* néven ismert foglalkozást létrehozó eljárásnak, mégpedig az, hogy megvédjék a könyvet a használat során. Ilyen védelmi célt szolgáltak a kiálló bütykök is, amelyek a kiemelkednek a felületből, ezzel védve a papírt és a bőrkötést is. Az egyes köteteken jól látszik, milyen jól teljesítették a feladatukat. A már említett mesterség a 17. században vált elterjedté, és a Nyugati Beszkidekben lakó vásároló görálok közvetítésével terjedt el előbb Vág folyó mentén Zsolna körzetében, majd indult el nyugatra és délre. (TÁBORI 1986: 19.)

Az eljárás a 11. századtól kezdve jelen volt Európában, de virágkorát a 13-15. században élte. A 16-17. században nyom-

tatott, még a német gótika szellemében született Bibliák, amelyek fém sarokverettel voltak ellátva, ott voltak az evangélikus templomok oltárain. Valószínűsíthetően ezek a gazdagon díszített változatok lehettek a mintái aztán a Tranosciust készítő mesterek előtt, és igyekeztek legjobb tudásuk szerint leegyszerűsítve visszaadni a látottakat.

Kétféle díszítést különít el a hagyomány, az egyik eljárás csak sarokvereteket és erősen hangsúlyos középdíszet tesz a könyvre, a másik pedig a fedőlap alsó és felső szélén pánttal díszít, középső motívumnak pántos rozettát illeszt a táblára.

A második féle eljárás terjedt el inkább a magyarországi dél-alföldi szlovákoknál is. Az egyházi, őskeresztény szimbolika is helyet kaphatott a fedőlapon, leginkább a nap szimbólumát vésték rá, de szív alakú kivágás is előfordult az fedőlapon. Természetesen tükrözve a vallást, a díszítés is rendkívül puritán volt, az említettekén kívül csak kevesebbet lehet rajta találni, és inkább a praktikumot szolgálta, mint az esztétikát. A könyv védelme jó szolgálatot tett, hiszen a családok gyakran forgatták a Tranosciust.

A mai Magyarország területén élő nemzetiségi szlovák evangélikus családok ősei vagy hozták magukkal az énekeskönyveket, vagy pedig aztán vették meg őket. Az évszázadok alatt töretlen volt a kötődés és a ragaszkodás a Tranosciuzhoz és a szokás, a belőle való éneklés is megmaradt egészen a legújabb időkig.

A 19. század második felében alakult ki a speciális békéscsabai formavilág és díszítés, amely aztán elterjed Békéscsaba környékére is. Békéscsabán nem voltak könyvkötők, akik rézveretet tudtak volna csinálni. A városban helyőrség híján tölke katonákat helyeztek el itt az 1850-es, 60-as években. Ekkor került ide Szemenkár Márton és György is, akik testvérpár voltak, a katonáskodáson kívül pedig könyvkötők. A katonaság letelte után pedig maradtak Békéscsabán, és könyvkötő műhelyt nyitottak 1850-ben.

Az új díszítőkötés sajátossága az volt, hogy a könyv két tábláját sárgaréz lemez majdnem teljesen fedi. A tábla közepén hosszan elnyúló tükör van kivágva, amelyen keresztül

jól látható a könyv bőr vagy adott esetben papír kötése. Az 1860-as évek után a tükör szabályos hasáb, ritkábban ovális alakot öltött, belső oldalain félkörös kivágásokkal. A vereten előforduló díszítés pedig a következő lehetett: szív bemélyített vagy teljesen áttört alakja, pontsoros vagy zártvonalú kör, tulipán, csillag, leveles indák, virágok, hullámvonalak szoros szimmetrikus elhelyezésben. (TÁBORI 1986: 18-25)

AZ EVANGÉLIKUS ÉNEKSKÖNYV AZ IRODALOMTÖRTÉNETI HAGYOMÁNYBAN

Az énekeskönyv külső jellegzetességeivel kapcsolatos leírás után következzen a Cithara Sanctorummal kapcsolatos számos szakirodalmi kötet bemutatására.

„Felvidéki és alföldi evangélikus tótajkú hittestvéreink hagyományos szertettel ragaszkodnak ahhoz az Énekeskönyvükhöz, amely Tarnoscus néven kerek háromszáz év óta éleszti bennük a vallásos buzgalmat, s nemcsak igényük kielégítésére, hanem áhítatuk fokozására is alkalmasnak bizonyult.” (TRANOVSZKY 1935: 1) Írja Vietórisz József a Tranoscus általa fordított előszavában és jól összegzi azt a viszonyulást, amely alapvetően ma is jellemzi a magyarországi szlovák evangélikus közösség kapcsolatát énekeskönyvükkel.

Az első kiadás után háromszáz évvel, 1936-ban számos jubileumi tanulmánykötet, monográfia, konferenciakötet és cikk született Juraj Tranovský tiszteletére, de ezen túl olyan kötet is napvilágot látott, amely összegzi a jubileumi ünnepségsorozatra való felkészülés dokumentációját. Ez a kötet *Tranovského jubilejné slávnosti, 1636-1936*, vagyis Tranovský jubileumi ünnepségei 1936-1936 címmel látott napvilágot 1937-ben. A kötet érdekessége, hogy a szerző, Ľudovít Šenšel részletes, szöveges beszámolót készített arról, milyen módon készítették elő a nagyszabású jubileumi rendezvényeket. A kötet tartalma: előkészületek leírása, propagációs anyagok, amelyek az eredeti felkérő leveleket is tartalmazzák, a meghívottak névsorai, szóban és írásban elhangzott felhívások, eredeti plakátok színes másolatai, de a szlovák evangélikus

egyház küldöttségének és bizottságainak a névsora is szerepel a kötetben, amely határozott az ünnepségek menetéről. Érdekes lehet még megemlíteni, hogy a dokumentum tartalmaz továbbá részletes beszámolt a miniszter az akkori köztársasági elnök, Euard Beneš és felesége Hana Benešová látogatásáról is. (ŠENŠEL 1937: 89-101) A szerző megjegyzi, hogy nagyon pontosan érkezett meg az elnöki pár Liptószentmiklósra az ünnepségek megnyitójára, és a patetikus hangvételő köszöntések és az elnöki pár jellemzése jól példázza az emelkedett hangulatot, amely jellemzi a jubileumi ünnepségeket és azok leírását a kötet egészét tekintve.

Štefan Krčméry, az ismert irodalomtörténész 1836-ban megjelent a *Szlovák himnológiából* (*Zo slovenskej hymnologie*) című munkájának előszavában Jannus Pannóniushoz hasonlítja Tranovský munkásságát (KRČMÉRY 1936: 7). Fontosnak tartja megemlíteni, hogy a szlovák líra egyik legnagyobb lírikusa Pavol Országh-Hviezdoslav merít az énekes gyűjtemény himnuszaiából, lévén evangélikus, amely hatásról Sziklay László is megemlékezik: *„A hajnaltól napestig tartó nehéz mezei, illetőleg háztáji munka mellett mély vallásosság s jellemezte az Országhok portáját. Nem a papi-tanítói értelmiség kultúrhatományoktól terhes egyháziassága volt ez, sokkal inkább a népmesei és mondai elemekkel átszőtt hitvilága: a kis Palkó a Tranoscius énekeit az édesanyjától hallott mesékkel és fonólánnyok mélabús dalával tanulta meg.”* (SZIKLYA 1962:473) Krčméry megemlíti még, hogy a katolikus Jozef Gregor Tajovský is fontos momentumnak élte meg, hogy Békéscsabán megismerhette a magyarokkal körülvelt dél-alföldi szlovákságot és annak evangélikus közösségét, akiknek mindennapi életéhez tartozott a Tranosciusból való éneklés. Krčméry arra is felhívja a figyelmet, hogy az énekeskönyv lassanként vált ismertté és olvasottá, kiadásról kiadásra terjedt a népszerűsége, nem pedig úgy, ahogy például Sziklay is feltételezi. Valószínűsíthetően pont annyira lehetett népszerű és ismert megjelenésekor, mint Pribeš énekei. (KRČMÉRY 1936: 47)

Ján Ďurovič 1939-ben jelentette meg monográfiáját, amelyben a szlovák líra és egyházi énekek Tranovský előtti hagyo-

mányát dolgozza fel. Monográfiájának elején hívja fel arra a figyelmet, hogy Tranovský az énekeskönyvében felhasználja Pribiš gyűjtését. Pribiš 116 verséből csupán 21 éneket nem szerepeltetett, a maradék 95 éneknek talált helyet saját Cithara Sanctorumában. Azt még hozzáteszi, hogy a Tranovský által kiadott első változatba maga Tranovský csupán 57 éneket vett át, Pribiš további énekei a már Tranovský halála utáni kiadásokban szerepel. (ĐUROVIČ 1939: 8) Đurovič majd' négyszáz oldalnyi terjedelemben dolgozta fel azt az irodalomtörténeti, vallástörténeti hagyományt, amely korban megelőzte a két énekgyűjtő munkásságát. Kutatásának legfontosabb forrása Tranovský könyvtárának könyvjegyzéke, amelyet több könyvtár is őriz. Ennek alapján megállapította, hogy felhasználhatta az úgynevezett Cseh Szerzartáskönyvet, amely 1581-ben került kiadásra (*Agenda česká z roku 1581 aneb luterská liturgie v lidové řeči*), mint ahogy más cseh nyelvű könyveket is, kancionálékat, vagyis énekeskönyvek, amelyek az istentiszteleteken is elhangzottak. Felhasználhatott ócseh nyelvű dalokat is. Az ócseh énekeket tartalmaz szerinte például az úgynevezett Besztercei Szerzartáskönyv is. Természetesen sok olyan éneket is tartalmaz, amelynek eredetét a szlovák hagyományhoz köti. Megemlíti Ján Pruno Fraštacký nevét, aki valószínűleg jól tudott héberül és görögül, wittenbergi diák volt, majd Trencsénben halt meg. Nyolc énekét őrizte meg az utókor, amelyeket katekizmusában adott közre, vagy 1581-ben vagy 1583-ban. Azt meg kell jegyezni, hogy a 16. századi énekeszerzők személyazonosságát csupán ritka esetben tudták azonosítani, Pruno az egyik kivétel Eliáš Láni és Ján Silván mellett. A másik szerző, amelyet azonosít a már említett Besztercei Szerzartáskönyvben említi magát: Ondrej Cengler néven.

Mindkét szerző a vallásos barokk líra csoportjába sorolható. E költészet jellegzetessége, hogy a szükség hozza létre, a vallásos barokk ember igénye a közös éneklésre a templomban. Az itt elhangzott énekeket aztán gyűjteménybe, vagy kancionálékba, énekeskönyvbe rendezték szerzőre való tekintet nélkül. Néhány esetben, ahogy látni lehet azonban

az énekek mellé került a szerző neve is, sok azonban anonim maradt. Az említett Besztercei Szertartáskönyv valójában a legrégebbi szlovák – cseh nyelvű kéziratos énekgyűjtemény, amelyet 1585-ben állítottak össze és amelyben húsz szlovák eredetű éneket azonosítottak. A húsz ének közül a legtöbbnél nincs szerző feltüntetve, csupán a már említett Ondrej Cígler írta oda a nevét néhány ének mellé. Ďurovič a két szerzőn kívül tulajdonképpen a monográfia további részében Pribiš munkásságával és életével foglalkozik. Részletesen bemutatja életének minden ismerhető vonatkozását és pontos leírást ad énekgyűjteményének létrejöttével kapcsolatban és elemzést az énekekkel kapcsolatban.

Tranovský gyűjteménye (Tranovského sborník) címmel jelent meg szintén a jubileumi 300. évforduló alkalmából egy tanulmánykötet, amelyben 28 tanulmány kapott helyet. A tanulmányok nagyobb része összefoglalás, visszatekintés, vagy pedig hatástörténeti munka. A hatástörténeti munkák közül érdemes megemlíteni Emil B. Lukáč a Tranoscus magyar változatáról írt szövege, a Tranoscus amerikai hatástörténeti elemzése, vagy a békéscsabai Tranoscusok történeti áttekintése. Másik, kisebb részük komparatistikai tanulmány, ilyen például Ján Bohuslav Čapek Ján Kollár és Tranovský munkásságának hatástörténeti tanulmánya.

A Tranoscus a közép-európai evangélikus közösségek, köztük a szlovák ajkú lakosság igen jelentős vallásos könyve, énekgyűjteménye. A nagyszámú szakirodalom, és főleg a 300. évfordulóra megjelent munkák többsége részletes elemzést tartalmaz, mint filológiai, mint pedig hatástörténeti szempontból. Azonban egyik munka sem tér ki a Tranoscusok egy nagyon fontos közös jellemzőjére, mégpedig arra, hogy az egyes családoknál lévő énekeskönyvek adattárolásra, vagy másképp családi események lejegyzésének helyeként is szolgált, tudniillik a Tranoscusok belső kemény borítóját használták a születések és halálozások lejegyzésének helyeként. A legfontosabb események mellett más fontos események is helyet kaptak itt annak függvényében, hogy az adott család mit tartott fontosnak feljegyezni.

Sajnos arról sehol nincs adat, hogy pontosan hány Tranoscius maradt meg az utókor számára és arra sincs, hogy ezek közül melyek a legrégebben nyomtatottak, így a legrégebbi családi adatokkal ellátottak. Vannak azonban gyűjtők, akik igyekeznek a legtöbb kidobásra ítélt énekeskönyvet megszerezni és archiválni. Az egyik ilyen gyűjtő Juraj Antal Dolnozemský, magyarországi szlovák költő, aki nagy számú Tranosciussal rendelkezik. Az ő gyűjteményének feldolgozására vállalkozott Száz Gréta hallgató, aki az említett gyűjtemény családtörténeti vonatkozásait igyekszik feltárni 2019-es OTDK-ra szánt dolgozatában. A kutatás hiánypótló munka, hiszen eddig nem sokat foglalkoztak a mikrotörténelem ezen szegmensével.

IRODALOM

- ČAPLOVIČ Ján, 1936: *Vydanie Tranovského kancionála*. Martin: Knihtlač. uč. spol.
- DEMME József (szerk.), 2016: *Slovenský kňaz, maďarský historik : listy a denník L'udovíta Haana*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku ; Budapest : MTA BTK TI.
- ĐUROVIČ Ján, 1939: *Duchovná poezia slovenská pred Tranovským*. Liptovský Sv. Mikuláš: Nákladem Vydavat. a Knihkup. uč. spol. Tranoscius.
- HAAN Ludewit, 1873: *Cithara sanctorum, její historia, její puwodce a tohoto spolupracownici*. Pest: Tisk. Horňanský.
- JANOŠKA Jur. szerk., 1891: *Tristoročná pamiatka narodenia Jura Tranovského: slávená v Lipt. Sv. Mikuláši 26. augusta 1891*. V Jasenovej: Redakcia „Cirkevných Listov“.
- KLECONDA Vladimír, 1936: *Sborník k 300. výročí kancionálu Githara sanctorum*. Bratislava: Státni Tisk. v. Praze.
- KRČMĚRY Štefan, 1936: *Zo slovenskej hymnologie*. Liptovský Sv. Mikuláš: Nákladem Vydavat. a Knihkup. uč. spol. Tranoscius.

- OSUSKÝ Samuel Št., 1936: *Tranovského sborník*. Liptovský Sv. Mikuláš: Nákladem Vydavat. a Knihkup. uč. spol. Tranoscus.
- ŠENŠEL Ľudovít, 1937: *Tranovského jubilejné slávnosti*. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscus.
- SZIKLAY László, 1962: *A szlovák irodalom története*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TÁBORI György, 1986: *A rézveretes Tranoscus, A magyarországi szlovákok régi, vallásos könyve*. Békéscsaba: Békés M. Tcs.
- TŘANOVSKÝ Jiřík, 1653: *Písňe duchovní...* vydané od kněze Jiříka Třanovského. W Lewoči: Wawřinec Brewer. RNYT E-187/2/ jelzet alatt.
- TRANOVSZKY György, 1935: *Chitara sanctorum: régi és új egyházi énekek*. Fordította VIETORISZ József. Budapest: A Magyar Luther-Társaság kiadása.